

Çocuk İhmali: Tanı ve Tedavide Hekimler İçin İpuçları

Uz. Dr. Figen ŞAHİN*

Genellikle çocuk istismarı ile birlikte anılan bir kavram olan ihmal, oldukça sık görülen, ancak tanı ve tedavisinde zorluk çekilen bir durumdur. Tanım olarak ihmal, çocuğun beslenme, barınma, uygun ve temiz giydirilme, eğitim, tıbbi bakım gibi temel gereksinimlerinin karşılanmamasıdır. Ailenin ihmali çocuğun sağlığı için gerçek ya da potansiyel olarak zarar yaratabilir. Söz konusu zarar uzun ya da kısa vadeli; fiziksel ya da psikolojik olabilir. İhmali değerlendirirken çeşitli kültürel farklılıklar da göz önüne alınmalıdır.

İHMAL TIPLERİ

1. Tıbbi ihmal

Hekimlerin en sık olarak dikkatini çeken ihmal türüdür. Ailenin hekimin tıbbi önerilerine uymaması, ya da hastalanan çocuğu sağlık kuruluşuna geç getirmesi biçiminde görülebilir. Nedenleri arasında cehalet, ekonomik sıkıntılar, hastanın sağlık kuruluşuna ulaşımının çok zor olması, sosyal güvence olmaması, verilen tedavinin iyi anlaşılmamış olması ya da tedavinin aileye çok zor gelmiş olması gibi etmenler sayılabilir. Sorunun hangi etmeden kaynaklandığını bulmak sorunla başa çıkmak için ilk şarttır. Eğer sorun tedavinin anlaşılması ise daha açık ve net ifadeler kullanmak, tıbbi terimlerden kaçınarak ailenin anlayacağı bir dille konuşmak, gerekirse tedavi şemasını yazarak vermek çözüm olabilir. Sorun ekonomik ve sosyal etmenlerden kaynaklanıyorsa, Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nden de yardım istenerek sorun aşılmasına çalışılabilir. Çocuğun kronik bir hastalığı varsa aileye bu hastalık hakkında bilgi verilmeli, hangi durumlarda sağlık kuruluşuna başvurması gerektiği öğretilmelidir.

* Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, ANKARA

2. Fiziksel ihmal

Çocuğun yeterli ve dengeli beslenmemesi, temizliğin sağlanmaması, uygun ve temiz giydirilmemesi, yetersiz bir fizik çevrede yaşaması, ev içi ve dışındaki kazalara karşı önlem alınmaması durumudur. Bu çocuklar zayıf, hatta gelişme geriliktir. Seyrek yıkanmaya bağlı olarak idrar, dışkı ya da ter kokabilirler. Saçlarında bit olabilir. Ağız hijyeninin bozukluğuna bağlı olarak dişleri çürüktür, ağız kokusu vardır. Fiziksel ihmal aşağıda belirtilen şekillerde ortaya çıkabilir:

a) Yetersiz beslenme

Çocuğun büyüme hızı beklenenden azdır. Yaşa göre boy ve ağırlık 5 persentilin altına düşebilir. Ciddi ve kronik malnütrisyon beyin gelişimini de etkileyerek baş çevresinin küçük kalmasına neden olabilir. Bu gelişme geriliğini açıklayacak organik bir neden yoksa ihmal mutlaka akla gelmelidir. Değerlendirmede ailenin ekonomik durumu, eve yeterli miktarda yiyecek girip girmediği anlaşılmalı çalışmalıdır. Neden eğitimsizlik, bebeğin besin gereksinimlerini bilmeme gibi etmenler ise özellikle anneye bu konuda eğitim verilmeli ve bebek sık aralıklarla izlenmelidir. Durumu ağırsa hastaneye yatırılması da uygun olur. Hekimin halledemediği sosyal sorunlar için sosyal hizmetlerden yardım alması gereklidir. İhmalin nedeni depresyon gibi psikiyatrik bir sorun da olabilir. Bu durumda aile mutlaka bir psikiyatri uzmanına yönlendirilmelidir.

b) Yetersiz temizlik

İhmale uğrayan çocuklarda sık görülen bir bulgu da çocuğun kendisinin ve giysilerinin kirli olması, çocuğun kötü kokmasıdır. Ailenin evdeki şartları değerlendirilmeli, temizlik anlayışı sorgulanmalıdır. Aileye hijyenin çocuk sağlığı için önemi anlatılmalı, yetersiz temizlikten kaynaklanabilecek hastalıklardan söz edilmelidir.

c) Uygun olmayan giysiler

Çocuğun üzerine çok büyük ya da küçük giysiler giymesi, mevsime uygun olmayan biçimde dolaşması ihmali düşündürür. Bu çocuklar kış ortasında paltosuz, ayakkabısız ya da çok ince, açık, yıpranmış ayakkabılarla dolaşabilirler. Ayakkabılar ayağını

acıacak kadar küçük olabilir. Diğer ihmal bulguları ile birlikte değerlendirilmeli ve gerekli girişimler yapılmalıdır.

d) Yetersiz ev koşulları

Bu çocukların yaşadığı ev çoğu kez yıkık dökük, merdivenlerinde korkuluk olmayan, camları kırık, bakımsız, kirli, tozlu bir yerdir. Çöpler ortalıktadır, böcekler dolaşmaktadır. Ev kalabalıktır, bir odada birçok kişi yaşar. Uygun yatak olmadığı ve ev genellikle gürültülü olduğu için çocuklar yeterli uyuyamazlar. Bu bulgular ancak ev ziyareti ile anlaşılabilir için sosyal hizmetlerin girişimi çok önemlidir.

e) Kazalara karşı önlem alınmaması

Yukarıda söz edilen yetersiz ev koşulları kazalara da zemin hazırlar. Gözetimden uzak çocuklar, yeterli koruma önlemleri alınmamış açıktaki kablolar, ateşe, ilaç ve zehirleyici maddelere kolayca ulaşabilirler. Hekimlerin çocuklarla her karşılaşmalarında ailelere kazalardan korumak için önerilerde bulunması önleyici olabilir.

f) İntrauterin ihmal

Fiziksel ihmalin özel bir tipi de henüz doğmamış bebeğin ihmali. Annenin gebelikte ilaç, alkol, sigara gibi zararlı maddeler kullanması, yetersiz beslenmesi, doğum öncesi gerekli tıbbi bakımı almaması bu bebeğin anne karnındaki gelişimi kadar ilerdeki sağlığını da etkileyecektir.

3. Duygusal ihmal

Çocuğa sevgi ve ilgi gösterilmemesi, özellikle ergenlik yıllarında destek ve denetimden yoksun bırakılması, eğitim gereksinimlerinin karşılanmaması gibi biçimlerde ortaya çıkabilir. Bu anne ve babalar çocuğun duygusal gereksinimlerine karşı kayıtsızdır. Çocuğu duygusal olarak reddedebilir, yok sayabilirler. Yeterli gözetim olmadığında, çocuk tehlikeli kişilere ve davranışlara yönelebilir. Bu çocuklar okula gönderilmeyebilirler. Okula gidenlerin ise dersleri, okuldaki sorunları ya da başarısızlıkları ile ilgilenilmez. Önerilerinde eğitime teşvik eden iyi bir örnek yoktur.

Çoğu zaman bu ihmal tipleri birbirlerinden kesin olarak ayrılamazlar. Örneğin terkedilmiş bir bebek hem fiziksel, hem de duygusal ihmale uğramıştır. Bu bebekler bulunamayacakları bir yere bırakılarak ölüme terk edilebilirler. Ama çoğu kez hastane bahçesi, cami avlusu gibi kolayca bulunup bakılabilecekleri yerlere bırakılırlar. Prematüre ya da kronik hastalığı olan bebeklerin hastaneye bırakılıp terk edilmesi de sık görülmektedir.

Fiziksel ve duygusal ihmalin birlikte olduğu bir başka durum da özellikle ergenlerde görülen evden kovulmaları, evden kaçmış olanların dönünce eve alınmamalarıdır. Bu çocuklar sokağın kötülüklerine açıktır. İstismara maruz kalabilir, suça yönelebilirler.

İHMALİN SONUÇLARI

Ağır ihmal ölümlerle sonuçlanabilir. Ölümle sonuçlanmasa bile ihmalin etkileri çocukta çoğu kez ömür boyu sürer. Yaşamın ilk yılları çocuğun gelişiminde kritik zamanlardır. Bu dönemde ihmale uğrayan çocuğun gelişimi kalıcı olarak duraklar. Daha sonra ihmal ortadan kalksa bile çoğu kez hasar kalıcı hale gelmiştir.

Bulgular bedensel olabileceği gibi, gelişimsel ve duygusal da olabilir. Bedensel bulguların başında büyüme-gelişme gerilikleri gelir. Bu çocukların büyük kısmında organik bir nedeni olmayan büyüme geriliği saptanır. Uzun dönemde bu çocukların zeka düzeyleri geri kaldığı gibi sağlıkları da yaşam boyu etkilenir. Okul öncesi ve okul çağında zihinsel yeteneklerde küntleşme, derslerde başarısızlık gibi bulgular dikkati çeker. Duygusal incinme, saldırganlık ya da depresyon biçiminde ortaya çıkabilir. Bu çocuklar yaşamdan kendilerini çekmiş, başarmayı hedeflemeyen, çocukluk neşesini kaybetmiş bireylerdir. Hareketleri yavaştır, sosyal ilişkilerde başarılı olamazlar. Öz güvenleri düşüktür,

diğer insanlara karşı da güvenleri sarsılmıştır. Çoğunlukla uyumsuz ve olumsuz kişilik özellikleri gösterirler. Suça yatkınlıkları artmıştır. İhmalin önemli bir sonucu da nesiller arası geçiş gösterme özelliği olmasıdır. Yani ihmale uğramış bireyler, ihmal edici anne babalar olurlar ve bir kısır döngü yaratırlar.

İHMALDEN KORUNMA

İhmal edilen çocukların büyüdüklerinde ihmal ve istismara yatkın bireyler oldukları çalışmalarla gösterilmiştir. Bu kısır döngüyü kırmak için korunma iki basamak olarak gerçekleştirilebilir:

1. Birincil koruma

Birincil koruma ihmali hazırlayan ortamları engellemektir. Sosyal ve ekonomik sorunların ihmale yol açtığı bilinmektedir. Yoksulluğun önlenmesi, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması, özellikle riskli ailelere sosyal desteklerin sağlanması ihmalin önlenmesine katkıda bulunabilir. Doğum öncesi dönemden başlayarak aile ve bebeğin izlenmesi, risklerin saptanması, bunları ortadan kaldıracı çabaların gösterilmesi ihmalin ortaya çıkmasını engelleyebilir.

2. İkincil koruma

İhmale uğrayan bir çocukta ipuçlarının değerlendirilmesi ile tanının olabildiğince erken konması ve tedavi edilmesi ihmalin sürmesini ve çocuğun daha çok zarar görmesini önleyebilir.

Çocuk hasta ile uğraşan hekimler hem birincil, hem de ikincil korunma için önemli bir şansa sahiptirler. Bu konuda gerekenlerin doğru biçimde yapılması sağlıklı bir toplum oluşturmak için önemli bir adım olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Berkowitz CD. Fatal child neglect. *Adv Pediatr*, 2001;48: 331.
2. Dubowitz H, Giardino A, Gustavson E. Child neglect: Guidance for pediatricians. *Pediatr Rev*, 2000;21:111.
3. Ertem İO, Bingöler BE, Ertem M et al. Medical neglect of a child: Challenges for pediatricians in developing countries. *Child Abuse Negl*, 2002;26:751.
4. Flaherty EG, Weiss H. Medical evaluation of abused and neglected children. *Am J Dis Child*, 1990;144:330.
5. Mackner LM, Starr RH, Black MM. The cumulative effect of neglect and failure to thrive on cognitive functioning. *Child Abuse Negl*, 1997;21:691.
6. Munkel WI. Neglect and abandonment. *Child Maltreatment*, Brodeur AE, Monteleone JA (Eds), GW. St Louis, Medical Publishing Inc. 1994; s.241.

7. Needleman R. Failure to thrive: Parental neglect or well-meaning ignorance? Am Fam Physician, 2001;1;63:1867.
8. Oral R, Can D, Hancı H et al. A multicenter child maltreatment study: twenty-eight cases followed on a multidisciplinary basis. Turk J Pediatr, 1998; 40:515.
9. Oral R, Can D, Kaplan S et al. Child abuse in Turkey: An experience in overcoming denial and a description of 50 cases. Child Abuse Negl, 2001; 25:279.

39. TÜRK PEDIATRİ KONGRESİ

17-22 Haziran 2003
Kapadokya, NEVŞEHİR

Kongre Sekreterliği:

Doç. Dr. Nejat NARLI
PK. 22, Balcalı - Adana
Tel: 0 322 338 72 40 - 338 60 60 / 3155
Telefaks: 0 322 338 70 82, E-mail: nnarli@cu.edu.tr

Organizasyon:

Valör Turizm
Portakal Çiçeği Sokak No:2/7
06690 A.Ayrancı - Ankara/ TÜRKİYE
Tel: 0 312 440 97 58 - 440 97 59 - 442 40 23
Fax: 0 312 447 46 10, www.valor.com.tr - valor@valor.com.tr

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ ÇOCUK SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI ANABİLİM DALI